Joep van Gennip en Karim Schelkens, ***Licht in het donkere zuiden. Een cultuurhistorisch portret van de beginjaren van de Tilburgse universiteit*** (Amsterdam: Boom, 2024, 248 pp., ISBN 9789024468478).

In haar zoektocht naar een zinvolle identiteit heeft de Tilburgse universiteit op zeker moment de figuur van de econoom, priester en hoogleraar M. J. H. (Martinus) Cobbenhagen ontdekt. Wie tegenwoordig over de westelijke ringweg van Tilburg het universiteitsterrein oprijdt, komt binnen over de Cobbenhagenlaan, ziet in de verte al de Cobbenhagenbuilding liggen en zal, eenmaal binnen, ook een borstbeeld van Cobbenhagen ontdekken. Ook in geschrifte was en is er veel aandacht voor Cobbenhagen. Al in 2002 schreef Harry van den Eerenbeemt *Terugkeer van de ethische denkbeelden bij Cobbenhagen. Grondlegger van onze universiteit* en in 2016 verscheen *Cobbenhagen Essays: The Founding Father's Idea of Tilburg University*. Hierin klinkt door dat Cobbenhagen zelfs op één lijn wordt gesteld met de Brits-Ierse katholieke universiteitsstichter John Henry Newman, schrijver van het invloedrijke en ook in Tilburg veel gelezen *The Idea of a University* (1852).

Tegen deze eenzijdige vereenzelviging van Cobbenhagen met de Tilburgse universiteit komen Joep van Gennip en Karim Schelkens, beiden verbonden aan deze Brabantse universiteit, in het geweer. In hun boek belichten zij, bijna vijftig jaar na het gedenkboek van Hans Bornewasser uit 1978, opnieuw de ontstaansgeschiedenis en eerste jaren van wat in 1927 begon als de Roomsch Katholieke Handelshoogeschool in Tilburg, vanaf 1986 de Katholieke *Universiteit* Brabant heette, en sinds 2010 bekendstaat als Tilburg University. De auteurs gooien hun net wijd uit. Het boek begint met de emancipatie van het katholieke volksdeel aan het eind van de negentiende eeuw, behandelt vervolgens uitvoerig de oprichting van de, mede als kiem voor een eigen universiteit bedoelde, Katholieke Leergangen (begonnen in 's-Hertogenbosch, sinds 1918 in Tilburg), bespreekt dan de strijd tussen Nijmegen en Tilburg over de vraag waar de eerste katholieke universiteit van Nederland zou komen – de bisschoppen kozen in 1923 voor Nijmegen – en analyseert daarna in detail de wordingsgeschiedenis van de als troostprijs voor de textielstad bedoelde handelshogeschool in Tilburg. Slechts een betrekkelijk klein deel van het boek gaat over de eerste vijf jaren van het bestaan van de nieuwe instelling. Een kort nawoord, 'De mythe voorbij', besluit het boek.

Met die mythe bedoelen de auteurs vooral het door Bornewasser (en anderen) geschapen beeld dat Cobbenhagen de eigenlijke grondlegger van de Tilburgse universiteit zou zijn geweest. Lang heerste het idee dat de Nijmeegse universiteit stond voor 'een meer open katholicisme'

Published by Royal Netherlands Historical Society | KNHG
Creative Commons Attribution 4.0 International License
DOI: 10.51769/bmgn-lchr.29403 | www.bmgn-lchr.nl | e-ISSN 2211-2898 | print ISSN 0165-0505

(gepersonifieerd in de progressieve theoloog Edward Schillebeeckx) en dat Tilburg daarentegen in de eerste decennia vooral 'het schooltje van de bisschoppen' was. In de jaren zeventig van de vorige eeuw leefde in Tilburg echter sterk het verlangen met dit beeld te breken en ook een 'open katholieke identiteit' aan te nemen. Bornewasser kwam daar in 1978 aan tegemoet door de figuur van Cobbenhagen naar voren te halen. Hij zou een voorstander van de vrije wetenschap zijn geweest en daarom een 'open identificatiefiguur'. Een vergaderstuk uit 1926 van diens hand, bedoeld voor het curatorium van de instelling-in-oprichting, werd door Bornewasser opgewaardeerd tot 'de blauwdruk' van de nieuwe instelling. Dat nieuwe beeld is in de jaren daarna de kern geworden van de 'identiteit' van de Tilburgse universiteit.

Het onderzoek van Van Gennip en Schelkens is zeker grondig te noemen. Ze beschikten ook over meer bronnen dan Bornewasser (niet alleen institutionele bronnen, maar ook dagboeken en brieven die Bornewasser nog niet kende) en hun insteek is meer cultuurhistorisch dan institutioneel. Door zo ruime aandacht te schenken aan de vele schakeringen van het rooms-katholieke gedachtegoed op sociaal en economisch vlak (nu ook inclusief de ideeën die in studentenkringen leefden) schetsen Van Gennip en Schelkens een veel genuanceerder en veelzijdiger beeld. Hun belangrijkste punt is dat de figuur van de eerste rector (1927-1930), de Bossche kerkhistoricus Thomas Goossens, een veel prominentere rol in de ontstaansgeschiedenis van de instelling krijgt. Goossens was misschien geen groot historicus, maar als leider van de Katholieke Leergangen sinds 1921 en als eerste rector van de hogeschool leidde hij, gesteund door het curatorium, met vaste hand de jonge instelling van hoger onderwijs, die een ruimere kijk op economie en handel had dan de strikte rekenaars bij de Rotterdamse en Amsterdamse handelsopleidingen. Het embleem van de nieuwe instelling bevatte niet voor niets de woorden *ethica* en *oeconomia*.

Cobbenhagen, daarentegen, kwam pas aan boord toen de belangrijkste piketpaaltjes al waren geslagen. Hij was ten tijde van de oprichting van de handelshogeschool docent aan de priesteropleiding in Rolduc en schreef zijn zogenaamde blauwdruk als antwoord op de vraag van Goossens om suggesties te doen voor nog te benoemen docenten. Geen van de door Cobbenhagen genoemde economen werd vervolgens benoemd en zijn gedachte dat ook de godsdienstige en sociale vorming van de studenten volop aandacht moest krijgen was geheel in lijn met wat Goossens en de zijnen al voor ogen stond. De bisschop van Roermond blokkeerde aanvankelijk een benoeming van Cobbenhagen zelf in Tilburg en hij werd er dan ook in 1927 slechts buitengewoon hoogleraar (in deeltijd). Hij was dus geenszins grondlegger of geestelijk vader van de Handelshogeschool en heeft pas in de loop van de jaren dertig en veertig zijn stempel weten te drukken op de jonge instelling.

Dit alles te boek te hebben gesteld, geeft Van Gennip en Schelkens recht op onze grote waardering, maar ze gaan soms wel wat ver in het afbreken van de voorstelling die sinds – en mede door – het gedenkboek van

Bornewasser is ontstaan. Zo stellen zij Bornewassers beeld van Goossens te negatief voor. Bornewasser zou Goossens benepen, regionalistisch, krenterig, apologetisch en defensief hebben genoemd en in Bornewassers levensbericht van Goossens in het *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* uit 1973 zou het 'dedain' voor Goossens blijken uit begrippen als nauwelijks wetenschappelijk, militant, anti-Hollands en archaïsch (189, noot 6). Wie dat levensbericht leest, zal echter zien dat Bornewasser de beperkingen van Goossens zeker benoemt, maar dat doet met de mildheid die de schrijver van een levensbericht past. Van dedain is zeker geen sprake. Hoewel Van Gennip en Schelkens de verdienste toekomt Goossens als in ieder geval medegrondlegger van de Tilburgse universiteit naar voren geschoven te hebben, is het onjuist om Bornewasser een zo negatief oordeel over Goossens in de schoenen te schuiven.

Over die verdienste nog wel een opmerking. Een belangrijke bron voor dit boek is de masterscriptie van Heleen Robben, 'Tilburg University's Forgotten Founding Fathers: A Historical Critical Study on M.J. Cobbenhagen and His Contemporaries' uit 2019, geschreven onder begeleiding van Schelkens en Van Gennip. Veel van de deconstructie van Bornewassers stichtingsverhaal is in deze scriptie te vinden, ook de negatieve kwalificaties die Bornewasser aan Goosens en de andere oprichters zou hebben toegeschreven. In de noten wordt de scriptie maar één keer vermeld. Verder wordt Robben niet genoemd, wel een keer Heleen Bressers, de naam die zij nu voert. Dat is wel een beetje zuinig, zoals ook Frans Godfroy op de website *Brabant Cultureel* opmerkte. En als we dan toch aan het zeuren zijn: dit boek gaat helemaal niet over de beginjaren van de Tilburgse universiteit, maar over die van een handelshogeschool, in academische zin toch iets anders dan een universiteit. En wat is toch dat licht in het donkere zuiden uit de titel van het boek? Is dat Goossens' handelshogeschool die licht verspreidde in het van hoger onderwijs verstoken arme Brabant? Goossens als verlichte geest? Het wordt nergens uitgelegd.

Klaas van Berkel, Rijksuniversiteit Groningen